

บทที่ 3

วิถีชีวิตของชาวพุทธในสังคมไทย

สังคมไทยได้รับเอาคำสอนทางพระพุทธศาสนามาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต วิถีชีวิตของคนไทยในด้านต่างๆ กับพระพุทธศาสนาจึงมีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่นจากสถาบันเบื้องสูงจนถึงครอบครัวชาวบ้าน เริ่มตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นต้นมา พระพุทธศาสนาได้เป็นรากฐานของศีลธรรมและวัฒนธรรม พระพุทธศาสนาได้เป็นศาสนาประจำชาติไทยตลอดมาโดยไม่ขาดสายเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามด้านอื่นๆ ของไทย ล้วนมีรากฐานมาจากพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น พระพุทธศาสนาได้มีอิทธิพลต่อสภาพจิตใจของคนไทย และได้แสดงออกมาในรูปของนิสัยหรือความเมตตาปราณีและความโอบอ้อมอารี สิ่งเหล่านี้อาจเรียกได้ว่าเป็นลักษณะเฉพาะที่มีอยู่ในสังคมไทย จึงถือว่าสังคมไทยก็คือสังคมพุทธนั่นเอง ประชากรไทยโดยส่วนมากเป็นพุทธศาสนิกชน คือนับถือพระพุทธศาสนา โดยแยกออกเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มของพระภิกษุสามเณร และกลุ่มของอุบาสกอุบาสิกา มีวัดเป็นปูชนียสถาน ปูชนียวัตถุ ทางพระพุทธศาสนามากมาย จนเมืองไทยกลายเป็นเมืองพุทธ มีค่านิยมว่าด้วยความเมตตากรุณาต่อผู้ตกทุกข์ได้ยาก มีการโอบอ้อมอารีช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีขนบธรรมเนียมประเพณีอันเป็นเอกลักษณ์ของชาติไทยต่างๆ เช่น ประเพณีการบรรพชาอุปสมบท ประเพณีการทำบุญต่างๆ และประเพณีการประกอบพิธีกรรมเนื่องในวันสำคัญทางศาสนา สังคมไทยมีพระพุทธศาสนาช่วยกลมเกลอโน้มน้าวจิตใจ และสร้างสำนึกทางศีลธรรม โดยมีวัดและพระสงฆ์เป็นแบบอย่างที่ดีเป็นผู้นำที่ดีในการรวบรวมสมาชิกของสังคมให้เป็นผลเมืองที่ดีของประเทศได้ มีหลักธรรม และพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นส่วนสำคัญในการเน้นความสำนึกของความเป็นคนไทย และเป็นชาวพุทธ

วิถีชีวิตในพุทธศาสนาหรือเรียกว่า วิถีพุทธ หมายถึงการดำเนินชีวิต ของคนไทย ในวัฒนธรรมชาวพุทธตามคำสอนทางพระพุทธศาสนา ผู้ปฏิบัติตามในแนวทางนี้คือพุทธบริษัท 4 ได้แก่ นักบวชในพุทธศาสนา มีภิกษุ ภิกษุณี และประชาชนธรรมดาหรือคฤหัสถ์ คืออุบาสก และอุบาสิกา ซึ่งนอกจากจะนำคำสอนมาประพฤติปฏิบัติแล้ว ยังมีกรปฏิบัติต่างๆ ในทางพระพุทธศาสนาอีก โดยแยกออกเป็นส่วนของพระสงฆ์และคฤหัสถ์ โดยเฉพาะพระสงฆ์ ที่นอกจากจะต้องปฏิบัติศาสนกิจประจำวันแล้ว พระสงฆ์ยังต้องมีบทบาทที่สำคัญในด้านต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์และสังคมสงฆ์ด้วยกันเอง และสงเคราะห์คฤหัสถ์ ในฐานะที่พระสงฆ์เป็นผู้ได้รับฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และปฏิบัติตามพระธรรมคำสอนนั้น เพื่อที่จะ

นำไปสอนคนอื่นให้ปฏิบัติตาม พระสงฆ์จึงเป็นตัวแทนของพุทธศาสนา ที่ทำหน้าที่สืบทอดต่ออายุ พระพุทธศาสนาจากอดีตมาจนถึงปัจจุบันนี้ สิ่งที่จะทำให้พระพุทธศาสนาคงอยู่ได้นานนั้น ชาวพุทธทุกคนต้องศึกษาถึงองค์ประกอบของศาสนาให้เข้าใจอย่างชัดเจน ว่าในขณะนี้เราชาวพุทธอยู่ในฐานะอะไร อยู่ในระดับไหน ควรที่จะดำเนินชีวิตอย่างไรให้ถูกต้องตามหลักการทางพระพุทธ ศาสนา หรือวัฒนธรรมในการดำเนินชีวิตของชาวพุทธควรที่จะเป็นอย่างไรตาม องค์ประกอบของศาสนา ซึ่งเป็นเรื่องที่จะต้องปฏิบัติ คือ ศาสนพิธี ศาสนบุคคล ศาสนวัตถุ และ ศาสนธรรม ด้วยเหตุนี้ จึงจะนำองค์ประกอบเหล่านี้มาเป็นหลักในการวิจัย และได้นำ บทบาทของพระสงฆ์มาสังเคราะห์เข้าในหลักสี่อย่างนี้ด้วย โดยการศึกษาบทบาทและความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบกับความเป็นชาวพุทธ ทั้งสองส่วนคือ ส่วนที่เป็นฆราวาส และ ส่วนที่เป็นพระสงฆ์ที่อยู่ในพื้นที่อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี ที่ประสบปัญหาในสถานการณ์ปัจจุบัน

3.1 ด้านศาสนพิธี

ศาสนพิธี คือ แบบอย่างหรือแบบแผนต่างๆ ที่พึงปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนา เหตุที่ เกิดศาสนพิธี ก็เนื่องมาจากหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ที่เรียกว่า โอวาทปาติโมกข์ พระพุทธเจ้าได้ทรงวางหลักการสำคัญไว้สามประการ คือ สอนไม่ให้ทำความชั่วทั้งปวง สอนให้ อบรมกุศลให้ถึงพร้อม สอนให้ทำจิตใจของตนให้ผ่องแผ้ว ด้วยหลักการทั้งสามประการนี้ พุทธศาสนิกชนต้องพยายามเลิกละความประพฤติชั่วทุกอย่าง จนเต็มความสามารถ พยายาม สร้างกุศลสำหรับตนให้พร้อมเท่าที่จะสามารถทำได้ และพยายามชำระจิตใจให้ผ่องใสอยู่เสมอ ทั้งหมดเป็นการพยายามทำดีที่เรียกว่า ทำบุญ การทำบุญนี้ พระพุทธเจ้าทรงแสดงวัตถุคือ ที่ตั้งอัน เป็นทางไว้โดยหลักย่อ ๆ สามประการเรียกว่า บุญกิริยาวัตถุ อันประกอบด้วย ทาน การบริจาค ของ ของตนให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ศีล การรักษา กาย และ วาจาให้สงบเรียบร้อยไม่ล่วง บัญญัติที่ห้ามไว้ ภาวนา การอบรมจิตใจให้ผ่องใสในทางกุศล¹

¹ กรมการศาสนา, *ศาสนาพิธีสำหรับครูสอนวิชาพระพุทธศาสนา* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ กรมการศาสนา, 2537), น. 19.

บุญกิริยาวัตถุ เป็นแนวทางให้พุทธศาสนิกชนประพฤติบุญตามหลักการดังกล่าวข้างต้น และทำให้เกิดศาสนพิธีต่างๆ ขึ้น กล่าวคือเมื่อพุทธศาสนิกชนทำบุญไม่ว่าจะปรารถนาเหตุใดๆ ก็ให้เข้าหลักบุญกิริยาวัตถุทั้งสามประการนี้

การปฏิบัติกิจวัตรของชาวพุทธอย่างแรกที่จะต้องกระทำนั่นก็คือ ศาสนพิธี¹ หมายถึง พิธีกรรมทางศาสนา เช่น พิธีทอดกฐิน พิธีอุปสมบท เป็นพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับ พระพุทธ ศาสนาที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา หรือเป็นการแสดงออกถึงความเชื่อทางศาสนา ศาสนาทุกศานาย่อมพิธีกรรมเป็นของตนเอง เพื่อที่จะให้บรรดาศาสนิกชนได้ปฏิบัติตาม หรือเป็นระเบียบปฏิบัติทางศาสนาก็ได้ สำหรับศาสนพิธีต่าง ๆ ที่กระทำกันในศาสนาพุทธนั้นเกิดขึ้นอย่างมีเหตุผลและมีจุดมุ่งหมาย มิใช่เกิดจากศรัทธาที่เลือนลอยหรือไร้เหตุผล ซึ่งการประกอบพิธีกรรมนั้นต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจของคน เพื่อให้สังคมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน²

กรมการศาสนา³ (2537) ได้แบ่งพิธีกรรมทางศาสนาออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ พิธีกรรมของพระสงฆ์ กับ พิธีกรรมของศาสนิกชน ซึ่งในขั้นนี้จะกล่าวถึงพิธีกรรมของพุทธศาสนิกชนเท่านั้น พิธีกรรมของพุทธศาสนิกชน คือ แบบอย่างหรือวิธีปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนในโอกาสต่างๆ เช่น พิธีทำบุญในวันสำคัญทางศาสนา พิธีบำเพ็ญทานต่าง ๆ พิธีกรรมของศาสนิกชนหรือศาสนพิธี แบ่งได้เป็น 4 หมวด ดังนี้

หมวดกุศลพิธี ได้แก่ พิธีกรรมสำหรับปฏิบัติในการบำเพ็ญกุศลต่าง ๆ ได้แก่

- 1) พิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะคือ พิธีที่บุคคลมีศรัทธาในพุทธศาสนาประกาศตน รับพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง
- 2) พิธีรักษาอุโบสถศีล พุทธศาสนิกชนที่สามารถปฏิบัติศีล 5 ได้ดีแล้วเมื่อมีศรัทธาจะรักษาศีลให้ยิ่งขึ้นไป หรือผู้ที่จะปรารถนาตัวจะรักษาศีลเป็นพิเศษเฉพาะในวันธรรมสวนะนิยมถือศีล 8 หรือศีลอุโบสถ ได้แก่ วันขึ้น 8 ค่ำ วันแรม 15 ค่ำ วันแรม 8 ค่ำ และวันแรม 15 ค่ำ โดยกำหนดรักษาศีลวันหนึ่งกับคืนหนึ่ง ส่วนมากจะไปรักษาศีลที่วัดเพราะไม่มีภาวะหรือภาวะ

¹ พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, 2546) น. 1100.

² แก้ว ชิดตะขบ, คู่มือการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2549), น. 248.

³ กรมการศาสนา, ศาสนาพิธีสำหรับครูสอนวิชาพระพุทธศาสนา (กรุงเทพฯ :โรงพิมพ์กรมการศาสนา, 2537), น. 20-25.

แวดล้อมทางบ้านรบกวนให้ผิดศีลได้ง่าย พิธีประกอบด้วย การขอสมათานศีล อาราธนาศีล รับศีล ไปจนถึงพระสงฆ์บอกอานิสงส์ของศีล

3) พิธีกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เมื่อวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา มาถึงพุทธศาสนิกชนบำเพ็ญกุศล เช่น การรักษาศีล บำเพ็ญภาวนา เป็นต้น โดยกระทำเป็นกรณี พิเศษเพื่อระลึกถึงเหตุการณ์สำคัญทางพระพุทธศาสนา พิธีกรรมนี้มีทั้งส่วนที่เป็นของพระภิกษุ สงฆ์และของฆราวาสโดยใช้วัดเป็นศูนย์กลางทำพิธี

จำนวนวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา นั้นกำหนดแตกต่างกันไปบางที่กำหนดกันเพียง 4 วันคือ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอัฐมีบูชา วันอาสาฬหบูชา บางที่กำหนด 5 วัน คือ วัน มาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอัฐมีบูชา วันอาสาฬหบูชา และวันเข้าพรรษา วันสำคัญเหล่านี้มีพิธี กรรมที่พุทธศาสนิกชนจัดขึ้นเพื่อบำเพ็ญกุศล และนอกจากพิธีของราษฎรแล้วยังมีพิธีหลวงด้วย

หมวดบุญพิธี หมายถึง พิธีทำบุญตามประเพณีนิยมในครอบครัวของพุทธศาสนิกชนนิยม ปฏิบัติกัน 2 ประเภท คือ

1) การทำบุญกันในงานมงคล ได้แก่ การทำบุญเพื่อความสุขความเจริญ โดยถือเอาโอกาส คนทั่วไปถือว่าเป็นโอกาสอันดี เช่น วันเกิด วันอายุครบรอบ วันมงคลสมรส วันขึ้นบ้านใหม่โอกาสที่ได้รับเกียรตินิยม วันขึ้นปีใหม่ เป็นต้น การทำบุญในงานมงคล มีขั้นตอนโดยย่อ ดังนี้

อาราธนาพระสงฆ์ล่วงหน้าอย่างน้อย 3 วัน กำหนดเวลาให้ชัดเจน โดยปกติอาราธนาพระ จำนวน 5 รูป คือจำนวนคี่ หากเป็นงานมงคลสมรสนิยมจำนวนคู่ งานพระราชพิธีนิยม 17 รูป เป็นอย่างน้อย

1.2 จัดโต๊ะหมู่บูชาให้ถูกต้องตามธรรมเนียม

1.3 เตรียมภาชนะนำมนต์ สายสิญจน์ ปลูกัดสำหรับพระสงฆ์ จัดเครื่องรับรองพระสงฆ์ เช่น กระโถน พานหมากพลู ภาชนะน้ำร้อน น้ำเย็น

1.4 เมื่อพระสงฆ์มาถึง ต้อนรับด้วยการล้างเท้าให้ท่าน พร้อมทั้งเช็ดให้ หรือจะหาผ้าเช็ดเองก็ได้

1.5 ได้เวลาแล้วเจ้าภาพจุดธูป เทียนบูชาพระ แล้วกราบ 3 ครั้ง ประเคนสายสิญจน์แก่พระเถระผู้เป็นประธาน

1.6 อาราธนาศีลและรับศีลจบแล้วกราบ 3 ครั้ง

1.7 อาราธนาพระปริตร แล้วตั้งใจฟังพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์

1.8 หลังจากเจริญพระพุทธมนต์แล้วถวายภัตตาหารบูชาพระพุทธรูป ถวายภัตตาหารแก่พระสงฆ์ ขณะพระกำลังฉันค้อยดูแลปฏิบัติ

1.9 เมื่อพระสงฆ์ฉันเสร็จ เข้านั่งประจำอาสนะและได้ถวายเครื่อง
ไทยทานเรียบร้อยแล้ว ตั้งใจกรวดน้ำอุทิศส่วนบุญส่วนกุศล

1.10 เสร็จพิธีพระสงฆ์ประพรมน้ำพระพุทธมนต์แล้วลากลับเจ้าภาพตาม
ส่งที่ประตูบ้านหรือที่วัดตามแต่กำลังความสามารถ

2) การทำบุญในงานอวมงคล ได้แก่ การทำบุญในโอกาสที่ไม่เป็นมงคล เช่นการ
ตายของบุคคลในครอบครัว งานฌาปนกิจ วันครบรอบการตาย สะเดาะเคราะห์ ขั้นตอนในการ
ทำบุญงานอวมงคลมีดังนี้

2.1 อาราธนาพระสงฆ์ 7 รูปบ้าง 10 รูปบ้าง ถ้าสวดอภิธรรมนิยม 4 รูป
เป็นเกณฑ์พิธีหลวงนิยม 10 รูป เป็นพื้น จะนิยมพระบังสกุลหรือสวดแจ้งได้ไม่จำกัดจำนวน

2.2 ไม่ต้องตั้งบาตรน้ำมนต์ ไม่ต้องโยงสายสิญจน์ ใช้ภูเขาโยงหรือใช้ด้าย
สายสิญจน์แทน ด้ายสายสิญจน์ที่โยงนี้ไม่เรียกด้ายสายสิญจน์ แต่เรียกสายโยงโดยโยงจากหีบ
ทางด้านศีรษะศพมาวางไว้บนพานใกล้โต๊ะหมู่บูชา ถ้าไม่มีศพไม่ต้องโยงผ้าหรือสายโยง

2.3 เมื่อพระสงฆ์เข้านั่งประจำอาสนะเรียบร้อยแล้ว เจ้าภาพจุดเทียน รูป
บูชาศพแล้วจุดเทียนรูปที่หน้าโต๊ะพระพุทธรูป หน้าตู้พระธรรม ถ้าเป็นการทำบุญอุทิศแก่ผู้ตาย
ธรรมดาก็จุดเทียน รูปบูชาพระเท่านั้น

2.4 อาราธนาศีล รับศีล ถ้ามีการสวดมนต์หรือถ้ามีการแสดงธรรม
อาราธนาธรรมจุดเทียนหน้าธรรมาสน์เป็นการบูชาพระธรรม แล้วพระสงฆ์จะขึ้นสู่ธรรมโดยถือว่า
การจุดเทียนนั้นเป็นการอาราธนา

2.5 เมื่อพระสงฆ์ สวดมนต์หรือเทศน์จบแล้ว นำสิ่งของที่ถวายมาวาง
ตรงหน้าพระสงฆ์วางผ้าที่จะถวายลงบนภูเขาโยง นั่งประนมมือจนพระสงฆ์บังสกุลจบ

2.6 พระสงฆ์ให้พร แล้วเจ้าภาพกรวดน้ำอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลเป็นอันเสร็จพิธี

2.7 หากทำพิธีที่บ้าน เจ้าภาพตามส่งพระสงฆ์เช่นเดียวกับพิธีมงคล
หมวดทานพิธี หมายถึง ทานที่ทำแก่พระสงฆ์ ทานที่จะถวายแก่พระสงฆ์ซึ่ง
พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตไว้มีมาก เช่น สังฆทาน สลากภัต ตักบาตรข้าวสาร ถวายข้าวสาร ถวาย
เสนาสนะมี กุฏิ วิหาร ศาลาโรงธรรม ผ้าอาบน้ำฝน ผ้าจำพรรษา ผ้าอังแจกจีวร ผ้าป่า ผ้า
กฐิน เป็นต้น

พิธีถวายทานต่าง ๆ เรียกว่า ทานพิธี การถวายทาน คือ การถวายวัตถุที่ควรให้เป็น
ทาน ในพระพุทธศาสนา เรียกว่าวัตถุที่ควร ให้เป็นทานนี้ว่า “ทานวัตถุ” ทานจำแนกไว้ 10 ประการ
คือ (1) ภัตตาหาร (2) น้ำรวม ทั้งเครื่องดื่มอันควรแก่สมณบริโภค (3) ผ้าเครื่องนุ่งห่ม (4)

ยานพาหนะ สงเคราะห์ ปัจจัยค่าโดยสารเข้าด้วย (5) มาลัยและดอกไม้เครื่องบูชาชนิดต่างๆ (6) ของหอม หมายถึง รูปเทียนบูชาพระ(7) เครื่องธูปไม้ หมายถึง เครื่อง สุขภัณฑ์สำหรับชำระร่างกายให้สะอาด มีสบู่ถูกตัว เป็นต้น (8) เครื่องที่นอนอันควรแก่สมณะ (9) ที่อยู่อาศัย มีกุฏิเสนาสนะ และ เครื่องสำหรับเสนาสนะเช่น เตียง ตู้ โต๊ะ เก้าอี้ เป็นต้น (10) เครื่องตามประทีป มีเทียนจุดใช้แสงตะเกียง น้ำมันตะเกียงและไฟฟ้า เป็นต้น ทั้ง 10 ประการนี้ควรแก่การถวายเป็นทานแก่ภิกษุสามเณร เพื่อใช้สอย หรือบูชาพระตามสมควร¹

การถวาย ทานแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ

- 1) ปาฏิบุคคลิกทาน ได้แก่ ทานที่ถวายจำเพาะเจาะจงบุคคล คือถวายเฉพาะเจาะจงพระภิกษุรูปนั้นรูปนี้ เจ้าภาพจะต้องไปนิมนต์ท่านด้วยตนเอง
- 2) สังฆทาน ได้แก่ ทานที่ถวายแก่พระสงฆ์โดยไม่เจาะจงรูปใดรูปหนึ่ง เช่น ถวายแก่พระสงฆ์รูปใดก็ได้ที่พบ หรือถ้าจะถวายพระสงฆ์ที่วัดก็ได้ แล้วแต่เจ้าอาวาสจะนิมนต์ให้หรือพระภิกษุเทศก์จัดสงฆ์ โดยกำหนดวันเวลา และสถานที่จำนวนพระสงฆ์ที่ต้องการทานสอง อย่างนี้ที่พระพุทธเจ้าสรรเสริญสังฆทานว่าได้บุญมากกว่า เพราะเป็นทานที่ถวายแก่พระสงฆ์ทั้งหมด คือ พระภิกษุสามเณรที่มารับทานนั้นในนามของสงฆ์การถวายทานนี้ไม่จำกัดจำนวน พระสงฆ์ จะนิมนต์กี่รูปก็ได้ตั้งรายละเอียดเกี่ยวกับการถวายทาน เช่น การถวายสังฆทาน ถวายสลากภัต ถวายผ้าอาบน้ำฝน เป็นต้น

ปกิณกพิธี ได้แก่ พิธีกรรมที่จะกล่าวในบทนี้เป็นพิธีเบ็ดเตล็ดเกี่ยวกับวิธีปฏิบัติบางประการ ในการประกอบพิธีต่าง ๆ ที่กล่าวแล้วในหมวดต้น ๆ มาชี้แจงเพื่อความรู้ และเพื่อเป็นทางปฏิบัติ แต่จะกล่าวเฉพาะเรื่องที่มีได้ชี้แจงไว้ข้างต้นเพียง 5 เรื่องเท่านั้น คือ

- 1 . วิธีแสดงความเคารพพระ
2. วิธีประเคนของพระ
3. วิธีทำหนังสืออาราธนา และทำใบปวารณาถวายจตุปัจจัย
4. วิธีอาราธนาศีล อาราธนาพระปริตร อาราธนาธรรม
5. วิธีกรวดน้ำ

เจ้าภาพจะต้องเตรียมสถานที่ โต๊ะหมู่บูชา อาสนสงฆ์ การวางสายสิญจน์ไว้ให้พร้อม เมื่อพระสงฆ์และเจ้าภาพพร้อมแล้วได้เวลาพิธี ให้เจ้าภาพจุดธูปจุดเทียนหน้าที่บูชาพระพุทธรูป และประเคนสายสิญจน์แด่พระสงฆ์ผู้เป็นประธาน ต่อจากนั้นหัวหน้าอุบาสกประนมมือกล่าวคำ

¹ แก้ว ขิดตะขบ, *คู่มือการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2549), น. 248.

อาราธนาศีล เมื่อพระสงฆ์ให้ศีลก็รับพร้อมกันเป็นข้อ ๆ จนจบ แล้วกราบพร้อมกัน หัวหน้าอุบาสก กล่าวคำอาราธนาพระปริตรต่อ จบแล้วพระสงฆ์เริ่มเจริญพระพุทธมนต์ เจ้าภาพหรือหัวหน้าอุบาสกจุดเทียนที่ชั้นหรือบาตรน้ำมนต์แล้วประเคนพระสงฆ์ผู้เป็นประธาน นั่งพนมมือฟังพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ต่อไปจนจบ นับว่าเสร็จพิธีของการทำบุญสวดมนต์

การประกอบศาสนพิธีในพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาซึ่งชาวพุทธทั้งที่เป็นฆราวาสและพระภิกษุสงฆ์สามเณรย่อมมีหน้าที่ปฏิบัติแตกต่างกันออกไปดังนี้

1) การปฏิบัติตนของฆราวาสในการประกอบพิธีกรรมประเภทต่าง ๆ เช่น การประกอบพิธีกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาทั้ง วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอัฐมีบูชา วันอาสาฬหบูชา มีความคล้ายคลึงกัน คือ

1. การทำบุญตักบาตรที่วัด
2. การไหว้พระสวดมนต์และสมาทานศีล 5
3. การสมาทานศีลอุโบสถ (ศีล 8)
4. การฟังพระธรรมเทศนา
5. ปฏิบัติสมาธิภาวนา
6. การเวียนเทียน

2) การปฏิบัติของพระภิกษุสงฆ์สามเณรในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา คือ

1. การจัดเตรียมสถานที่ในการทำบุญตักบาตรในตอนเช้า
2. รับไทยทานที่พุทธบริษัทนำมาถวาย
3. แสดงพระธรรมเทศนา
4. แนะนำการปฏิบัติสมาธิภาวนา
5. ทำสังฆกรรมอุโบสถ
6. เวียนเทียนในเวลาเย็น

การบำเพ็ญกุศลในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาซึ่งมีระเบียบปฏิบัติดังที่กล่าวมาข้างต้น อาจจะมีบางวัด หรือบางท้องถิ่นมีการปฏิบัติที่แตกต่างกันไปบ้าง ส่วนในเรื่องของการประกอบศาสนพิธี ในการทำบุญ การให้ทาน เป็นต้น ก็ได้นามากกล่าวไว้แล้วของต้นก็มีระเบียบการปฏิบัติที่คล้ายกัน ซึ่งในการปฏิบัติศาสนกิจด้านศาสนพิธีฆราวาสกับพระภิกษุสงฆ์จะต้องเกี่ยวข้องกันในทางปฏิบัติศาสนพิธีแยกออกจากกันไม่ได้กล่าวคือต้องอิงอาศัยซึ่งกันละกันในการประกอบศาสนกิจ และ ศาสนพิธี ยังมีความสำคัญและเป็นประโยชน์ ต่อพระพุทธศาสนาและศาสนิกชนในการดำเนินชีวิตที่ดี เป็นที่ยอมรับ และให้ความสำคัญของสังคมชาวพุทธจะขาดเสียมิได้

เป็นการแสดงอารมณ์ร่วมในการบำเพ็ญบุญของศาสนิกชนเป็นบันไดขั้นแรกที่จะก้าวสู่ธรรมะขั้นสูงต่อไป เป็นการส่งเสริมอำนาจหรือคุณค่าทางด้านจิตใจ และธำรงรักษาความเป็นเอกลักษณ์ของชาติและศาสนา ศาสนาเปรียบเหมือนต้นไม้ ศาสนพิธีเปรียบเสมือนเปลือกนอกของต้นไม้ ตลอดจน กิ่ง กะพี้ ใบ สะเก็ด หลักระบวนหรือสังขรณ์ เปรียบเสมือนแก่นไม้ ทั้งเปลือกนอก กิ่ง ใบ สะเก็ด กะพี้ และแก่น ย่อมมีประโยชน์ต่อด้านไม้ทั้งสิ้น หากต้นไม้มีแต่แก่นไม่มีเปลือกห่อหุ้ม ต้นไม้ก็จะอยู่ไม่ได้ ศาสนพิธีจึงเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของศาสนิกชนในรูปของพิธีต่างๆ และช่วยให้ผู้ที่ยังไม่มีศรัทธาค่อยๆ เข้าถึงแก่นของศาสนาตามกำลังสติปัญญา บารมี ความดีที่ค่อยๆ สะสมเพิ่มพูนขึ้นจนมีศรัทธาแก่กล้าขึ้น จิตใจมั่นคง ในแนวทางพระพุทธศาสนา เพื่อก้าวไปสู่การปฏิบัติให้ถึงที่สุดเพื่อเข้าถึงสังขรณ์อันเป็นแก่นของพระพุทธศาสนาต่อไป

3.2 ศาสนบุคคล

ศาสนบุคคล¹ หมายถึง นักบวชในศาสนา เช่น พระภิกษุสามเณรเป็นศาสนบุคคลในพระพุทธศาสนา กล่าวคือ บุคคลที่ยอมรับและปฏิบัติตามคำสอนของศาสนานั้น ๆ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สาวก หรือศาสนิก ผู้ปฏิบัติตาม

ศาสนบุคคล จึงเป็นส่วนสำคัญขององค์ประกอบของพระพุทธศาสนา ถ้าไม่มีศาสนาบุคคลแล้วศาสนาก็เกิดขึ้นมาและตั้งอยู่ไม่ได้ยาวนาน เริ่มจากการตรัสรู้และการประกาศพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์ทรงปฏิบัติธรรมจนตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ บรรลุเป็นพระพุทธเจ้าขึ้นมา เป็นผู้สิ้นกิเลสคือ ศาสดาผู้ก่อตั้งพระพุทธศาสนา และพระองค์ก็เป็นศาสนบุคคลในศาสนาด้วยเช่นกัน ศาสนบุคคลนี้แบ่งได้เป็น 2 ส่วนใหญ่ๆ คือ บรรพชิตหรือนักบวช และ คฤหัสถ์หรือผู้ครองเรือน รวมกันเรียกว่าพุทธบริษัท มีหน้าที่ศึกษา ธรรมเพื่อนำไปประพฤติปฏิบัติและเผยแผ่พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า²

1) หน้าที่ของบรรพชิตหรือพระสงฆ์ สามารถจำแนกออกตามบทบาทได้ดังนี้

ด้านการปกครองคณะสงฆ์ เป็นหน้าที่หรือภารกิจของพระสงฆ์ที่จะต้องปฏิบัติต่อพระสงฆ์ด้วยกัน กล่าวคือ การปกครองคณะสงฆ์ได้มีมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล หลักที่ใช้ในการ

¹ พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. (กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, 2546), น. 1100.

² พระเทพดิลก (ระแบบ วิฑูรญาโณ), *ฝันให้ไกลไปให้ถึง* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แปดสิบเจ็ด (2545), 2549), น. 76.

ปกครองในครั้งนั้น คือ พระธรรมวินัย พระพุทธเจ้า ทรงปกครองคณะสงฆ์โดยธรรมาธิปไตย กล่าวคือ ทรงบริหารการคณะสงฆ์และการพระศาสนา และทรงวินิจฉัยอธิกรณ์ของภิกษุสงฆ์ด้วยพระองค์เอง และทรงบัญญัติพระวินัย เพื่อความผาสุกของคณะสงฆ์ ในกาลต่อทรงมอบให้สงฆ์เป็นใหญ่ให้สงฆ์ร่วมประชุมกันทำสังฆกรรมทั้งปวง เป็นไปตามหลักแห่งพระธรรมวินัยและจะต้องมีมติเป็นเอกฉันท์เป็นสำคัญ สืบเนื่องจนถึงการปกครองคณะสงฆ์ไทยสมัยปัจจุบัน ซึ่งในสมัยปัจจุบันมีสมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก ทรงเป็นประธาน และทรงบัญญัติการคณะสงฆ์โดยไม่ขัดและไม่แย้งกับกฎหมายพระธรรมวินัย ตามลำดับขั้นนับตั้งแต่ระดับมหาเถรสมาคมลงไปถึงเจ้าอาวาส อันเป็นการปกครองบังคับบัญชาตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์¹

ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง ได้กำหนดวิธีการดำเนินการ เพื่อความเรียบร้อยดีงาม วิธีดำเนินการศาสนศึกษาและศึกษาสงเคราะห์ วิธีดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนา วิธีดำเนินการสาธารณูปการ และสาธารณสงเคราะห์อันเกี่ยวกับคณะสงฆ์และการพระศาสนา ให้เป็นไปตามวิธีที่กำหนดในระเบียบมหาเถรสมาคม และเพื่อประโยชน์แก่การปกครองคณะสงฆ์ทุกส่วนทุกชั้นและเพื่อแบ่งภาระของมหาเถรสมาคม ให้มีเจ้าคณะใหญ่ปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับการคณะสงฆ์ในภวณัั้น ๆ ในเขตปกครองคณะสงฆ์ดังนี้

1. เจ้าคณะใหญ่หนกลางปฏิบัติหน้าที่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 1, 2, 3, 13, 14 และ 15
2. เจ้าคณะใหญ่หนเหนือปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 4, 5, 6, และ 7
3. เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออกปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 8, 9, 10, 11 และ 12
4. เจ้าคณะใหญ่หนใต้ปฏิบัติหน้าที่เขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 16, 17 และ 18
5. เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุตปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ธรรมยุตทุกภาค สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งเจ้าคณะใหญ่ และทรงมอบหมายอำนาจหน้าที่ ให้ปฏิบัติตามมติมหาเถรสมาคม²

คณะสงฆ์จังหวัดปัตตานีอยู่ในเขตการปกครองของคณะสงฆ์ภาค 18 ซึ่งมี 6 จังหวัดด้วยกัน คือ สงขลา พัทลุง สตูล ยะลา นราธิวาส และปัตตานี ซึ่งพระสังฆาธิการในฐานะพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ในจังหวัดจังหวัดปัตตานีแบ่งออกเป็น เจ้าคณะใหญ่

¹ มาณพ พลไพรินทร์. *คู่มือการบริหารกิจการคณะสงฆ์* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ หจก.ชุตติมาการพิมพ์, 2539), น. 42

² เรื่องเดียวกัน, น. 43.

เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส ตามกฎหมายมหาเถรสมาคมฉบับที่ 23 (พ.ศ. 2541) หมวดที่ 2 ระเบียบการปกครองซึ่งเจ้าอาวาสจะต้องมีหน้าที่บำรุงวัดจัดกิจกรรมและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพักอาศัยอยู่ในวัดนั้นปฏิบัติตามพระธรรมวินัย¹

นอกจากนี้พระธรรมโกศาจารย์ ยังเสนอแนวความคิดเกี่ยวกับงานคณะสงฆ์ว่างานปกครองคณะสงฆ์เบื้องต้นนั้น จำต้องมีทีมงานคอยสนองงานเจ้าคณะเพื่อให้งานคณะสงฆ์ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย จึงกำหนดลักษณะงานไว้ 4 ประการ² คือ งานสารบรรณ งานประชุม การเสนองาน และการสนองงาน เพื่อให้การดำเนินคณะสงฆ์เป็นไปด้วยดี

ตามมติมหาเถรสมาคมในการประชุมมหาเถรสมาคมครั้งที่ 8/2546 เมื่อวันที่ 31 มีนาคม 2546 มีมติเห็นชอบการปรับกำหนดระยะเวลาการจัดประชุมพระสังฆาธิการเพื่อให้สอดคล้องกับสภาวะทางเศรษฐกิจในปัจจุบัน โดยให้ถือปฏิบัติตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546 เป็นต้นไป ดังนี้ เจ้าคณะใหญ่จัดประชุมเจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาคและเลขานุการ ปีละ 2 ครั้ง ๆ ละ 2 วัน โดยเริ่มตั้งแต่เดือนมีนาคม ให้เจ้าคณะภาคจัดประชุมเจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด และเลขานุการปีละ 2 ครั้ง ๆ ละ 2 วัน ให้เจ้าคณะจังหวัดจัดประชุมเจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอเจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบลและเลขานุการปีละ 3 ครั้ง ๆ ละ 2 วัน ให้เจ้าคณะภาคร่วมกับเจ้าคณะจังหวัดจัดประชุมเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาสและผู้ช่วยเจ้าอาวาสปีละ 1 ครั้ง ๆ ละ 2 วัน³

ภาพรวมการปกครองคณะสงฆ์ไทย อยู่ภายใต้การปกครองโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับ พ.ศ. 2505 โดยกำหนดอำนาจหน้าที่มหาเถรสมาคมในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 เกี่ยวข้องกับการควบคุมและส่งเสริมกิจการคณะสงฆ์ที่เคยถูกจัดเป็นอำนาจ

¹ พระเทพเวที, พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายมหาเถรสมาคม (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สหธรรมิก, 2541), น. 414.

² พระครูโสภณปริยัตยานุกิจ, แนวคิดและวิธีการปกครองคณะสงฆ์ของพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (กรุงเทพฯ: ห.จ.ก.สามลดา, 2549), น. 111.

³ สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม, "การตรวจการคณะสงฆ์และการประชุมพระสังฆาธิการ." มติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ 8/2546. 31 มีนาคม 2546 ณ สำนักงานเลขาธิการมหาเถรสมาคม (กรุงเทพฯ: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2546), น. 2.

หน้าที่ของสังฆมนตรีแห่งองค์การ 4 ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 พระเทพโสมถ์ ได้กล่าวว่หาเถรสมาคมในปัจจุบันมีอำนาจที่เกี่ยวกับงานคณะสงฆ์ 6 ประเภท¹ คือ

- 1) การปกครอง
- 2) การศาสนศึกษา
- 3) การศึกษาสงเคราะห์
- 4) การเผยแผ่
- 5) การสาธารณูปการ
- 6) การสาธารณสงเคราะห์

การปกครองนั้นถือได้ว่าเป็นกระบวนการทางการปกครองที่มีคุณภาพอย่างหนึ่งเพราะสามารถจัดได้หลายรูปแบบ เช่น การประชุมเพื่อแจ้งกฎ ระเบียบ ข้อประกาศ คำสั่ง การประชุมสัมมนา การประชุมเชิงปฏิบัติการ เป็นต้น รวมทั้งการสร้างกฎระเบียบข้อตกลง ประกาศ คำสั่งต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระธรรมวินัยเพื่อให้พระภิกษุสามเณรประพฤติปฏิบัติได้อย่างถูกต้องเหมาะสม จึงส่งผลให้สังคมพระสงฆ์มีความเป็นอยู่ที่สงบปราศจากปัญหาต่างๆ ส่วนทางด้านสังคม สามารถเป็นแบบอย่างที่ดีของสังคมได้ จึงเป็นประโยชน์ในการประสานงาน ประสานความคิด ความร่วมมือในการพัฒนาทางด้านงานการปกครองให้ดำเนินไปในทิศทางเดียวกัน เกิดคุณประโยชน์ต่อพระศาสนา บุคลากรทางพระพุทธศาสนา หน่วยงานและองค์กรทางศาสนา จึงทำให้เกิดประโยชน์โดยตรงต่อพระพุทธศาสนา ในด้านความเป็นอยู่ของพระภิกษุสามเณรผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทของตนในทางพระพุทธศาสนาด้านการปกครอง ทั้งในฐานะผู้ปกครองและผู้อยู่ในการปกครองสามารถอยู่ร่วมกันในวิถีชีวิตของความเป็นเพศบรรพชิตที่สงบและเป็นสุขได้ภายใต้สถานการณ์ความไม่สงบที่เกิดขึ้นก็ตาม

การปกครองคณะสงฆ์ในอำเภอโคกโพธิ์ พระครูนวกการโสมถ์² เจ้าคณะอำเภอโคกโพธิ์ และอำเภอแม่ลาน ได้ให้สัมภาษณ์ว่า

“คณะสงฆ์อำเภอโคกโพธิ์ และอำเภอแม่ลานขึ้นตรงต่อการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดปัตตานี ภายใต้อำนาจการปกครองคณะสงฆ์ภาค 18 มี 6 จังหวัดด้วยกัน คือ สงขลา พัทลุง สตูล ยะลา นราธิวาส และปัตตานี ” พระสงฆ์ที่อยู่ในการ

¹ พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *การปกครองคณะสงฆ์ไทย*, พิมพ์ครั้งที่ 9 (กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม, 2539), น. 50.

² สัมภาษณ์, พระครูนวกการโสมถ์, เจ้าคณะอำเภอโคกโพธิ์, เจ้าอาวาสวัดมะกรูด, ที่วัดมะกรูด ตำบลมะกรูด อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี, 22 มี.ค. 2552.

ปกครองในเขตพื้นที่ดังกล่าวมีจำนวนไม่มาก ซึ่งง่ายต่อการปกครอง ค่อย
สอดส่องอยู่เสมอว่า วัดไหนขาดพระ วัดไหนพระปฏิบัติตัวไม่ดี ไม่เหมาะแก่เพศ
บรรพชิต ก็ทำหน้าที่มาตลอด โดยส่วนมากถ้าเป็นพระในพื้นที่ไม่ค่อยมีปัญหา
จะมีความน้อยเฉพาะพระที่มาจากต่างจังหวัด เพราะตรวจสอบยาก ปฏิบัติตัว
เสื่อมเสียก็มี ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบก็มี พระสงฆ์ในพื้นที่ไม่ค่อยมีปัญหา”

งานปกครองคณะสงฆ์เป็นสิ่งที่สำคัญอย่างหนึ่งของภารกิจหลักของพระสังฆาธิการ
จะต้องปฏิบัติ เพราะว่าพระสงฆ์เป็นศาสนบุคคลทางพระพุทธศาสนาประเภทหนึ่ง เป็นผู้นำทาง
ศาสนา พระสงฆ์เองจะต้องปฏิบัติตามพระธรรมวินัย เพื่อประโยชน์แก่สังคมสงฆ์ และ
ประโยชน์แก่พระพุทธศาสนาด้วย

2) หน้าที่ของคฤหัสถ์หรือฆราวาส ผู้อยู่ครองซึ่งเรือน ก็เป็นศาสนบุคคลอีกประเภทหนึ่ง
ในพระพุทธศาสนา ก็ต้องปฏิบัติตนให้สมควรแก่ฐานะของตนเอง โดยการรักษาศีล 5 หรือศีล 8
เพื่อความผาสุกของสังคมโดยทั่วไป การบำเพ็ญทาน เป็นการอนุเคราะห์ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกัน
และกัน และการเจริญภาวนา เป็นการพัฒนาจิตใจของตนเองให้ปราศจากเครื่องเศร้าหมอง
รวมทั้งสนับสนุนส่งเสริมในการสร้างศาสนทายาทที่ เช่นสนับสนุนในการบรรพชาอุปสมบท เป็นต้น
เพื่อเป็นการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา

การปฏิบัติหน้าที่ของศาสนบุคคล ได้แก่ พุทธบริษัท ทั้งฝ่ายคฤหัสถ์ และบรรพชิต เมื่อ
นำเอาหลักของพระสังฆคณเข้าไปจับก็คือ การปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติเป็นธรรม และปฏิบัติ
สมควร เป็นคุณลักษณะของศาสนบุคคลที่ปฏิบัติตามศาสนธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง
ก็เพื่อความเจริญรุ่งเรืองและสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา

3.3. ศาสนวัตถุ

ศาสนวัตถุ¹ หมายถึง วัตถุที่เกี่ยวข้องทางศาสนา มักเป็นสิ่งที่เคารพบูชาเช่น
พระพุทธรูปเป็นศาสนวัตถุในพระพุทธศาสนา ที่ได้รับการอุปถัมภ์บำรุงจากพุทธบริษัท โดยการ
บริจาคสร้างถวายให้แก่พระสงฆ์ หรือสร้างถาวรวัตถุ และศาสนสถาน ในพระศาสนา ได้แก่ อุโบสถ
วิหาร ศาลาการเปรียญ กุฏิ เมารุ เป็นต้น เพื่อเป็นที่อยู่อาศัยศึกษาธรรม และปฏิบัติธรรม
ตลอดจนประกอบพิธีกรรมทางศาสนาซึ่งการ ก่อสร้างศาสนวัตถุ และศาสนสถานต่าง ๆ เพื่อเป็น

¹ พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. (กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, 2546), น. 1100.

สถานที่สาธารณสงเคราะห์ และสาธารณูปการ โดยที่พระสงฆ์ และฆราวาสจะต้องช่วยเหลือกันทั้งสองฝ่ายและมีความเห็นเป็นอันเดียวกัน เป็นเจ้าของรวมกัน แต่การก่อสร้างศาสนสถานจำต้องตระหนักถึงความจำเป็น การใช้สอยประโยชน์จากอาคารสถานที่เหล่านั้น มีความเหมาะสมและคุ้มค่า ที่สำคัญต้องไม่กระทบกระทั่งต่อกำลังทรัพย์กำลังศรัทธาของชาวพุทธด้วย

การก่อสร้างศาสนวัตถุเพื่อเป็นสาธารณสงเคราะห์ ให้เป็นสาธารณประโยชน์ของหน่วยงานหรือของบุคคลหรือคณะบุคคล เป็นการสงเคราะห์หรือการช่วยเหลือกิจการของรัฐหรือเอกชนที่ดำเนินงานเพื่อสาธารณประโยชน์ เช่น โครงการทุนวัดช่วยวัด โครงการรักษาโรคเรื้อน โครงการสงเคราะห์ส่งเงินบำรุงโรงพยาบาลสงฆ์ เป็นต้น สาธารณสงเคราะห์ แยกโดยลักษณะคือ¹

- 1) การดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล เช่น หน่วยอบรม อปต.ห้องสมุดเพื่อประชาชน มูลนิธิเพื่อคนยากจน
- 2) การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นซึ่งเป็นไปเพื่อสาธารณประโยชน์ เช่น การพัฒนาหมู่บ้าน พัฒนาวัด เป็นต้น
- 3) การช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อื่นเป็นสาธารณสมบัติ เช่น การ สร้างถนน การขุดคลอง การพัฒนาก่อสร้างวัดพัฒนาโรงเรียน เป็นต้น
- 4) การช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนทั่วไป เช่น การช่วยเหลือผู้คนที่ตกทุกข์ได้ยากเพราะภัยทางธรรมชาติ เช่น วาตภัย อุทกภัย อัคคีภัย เหล่านี้ถือว่าการสงเคราะห์ช่วยเหลือคนอื่นทั้งนั้น รวมถึงการสงเคราะห์คนชรา สถานสงเคราะห์เด็กกำพร้า เป็นต้น

การก่อสร้างศาสนวัตถุเพื่อเป็นสาธารณสงเคราะห์ หรือเป็นการก่อสร้างศาสนสถาน โดยมีเป้าหมายเพื่อประโยชน์ส่วนรวม เป็นภารกิจอีกประการหนึ่งที่คณะสงฆ์หรือพระสังฆาธิการจะต้องปฏิบัติศาสนกิจ โดยการบริจาคศาสนสมบัติของวัด เช่น เงินกองทุนของวัด ที่ดินของวัด เป็นต้น พระสุนทรปริยัติวิธาน² ที่ปรึกษาเจ้าอาวาสวัดราชบูรณะ (วัดข้างใต้) ให้สัมภาษณ์ว่า

“ทางวัดข้างใต้ได้บริจาคเงินในการสร้างสาธารณประโยชน์เป็นจำนวนมากตั้งแต่สมัยอดีตเจ้าอาวาสหลายรูป เช่นบริจาคเงินสร้างโรงพยาบาลโคกโพธิ์ อำเภอบางบาล

¹ พระครูโสภณปริยัตยานุกิจ (อาทิตย์ อุตถเวที, แนวคิด และวิธีการปกครองคณะสงฆ์ของพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพฯ: สามลดา ,2549) น.146.

²² สัมภาษณ์, พระสุนทรปริยัติวิธาน, ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดปัตตานี,เจ้าอาวาสราชบุรีบูรณะ, ที่วัดราชบุรีบูรณะ ตำบลควนโนรี อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี, 21 มี.ค. 2552..

โคกโพธิ์ (หลวงปู่ทิม ฐมฺมธโร พ.ศ. 2508) ชื่ออุปกณ์การแพทย์ บริจาคพื้นที่วัด สร้างโรงเรียนราชมนูรังษฤษฎ์ ตำบลทุ่งปลา อำเภอกอกโพธิ์ บริจาคซ่อมแซม เสนาสนะวัดต่าง ๆ ที่ได้รับความเดือดร้อน สงเคราะห์ผู้ประสบภัยต่าง ๆ เช่น เกิดไฟไหม้ และในปัจจุบันที่ทางวัดข้างให้ได้เป็นเจ้าของภาพหาทุนในการสร้าง หอสมุด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช หอเรียนปัตตานี”

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ¹ กล่าวสรุปได้ว่า บทบาทที่พึงประสงค์ของ วัดและพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมไทย ด้านสาธารณะสงเคราะห์ วัดควรเป็นศูนย์กลางสร้าง ความเข้มแข็งให้กับชุมชน เป็นศูนย์รวมที่สร้างคุณธรรม จริยธรรมและสามัคคีธรรมในท้องถิ่นเป็น ศูนย์รวมที่สามารถชี้นำทิศทางการพัฒนาชุมชนในทางที่ชอบที่ควร รวมทั้งปลูกจิตสำนึกให้ ประชาชนเข้าใจในศาสนธรรมและนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

ส่วนการ ก่อสร้างศาสนวัตถุเพื่อเป็นสาธารณประโยชน์แก่พระสงฆ์หรือนักบวชเป็น ภารกิจด้านสาธารณูปการเป็นงานที่สำคัญอีกด้านหนึ่งของพระสงฆ์ทุกวัด เพราะเป็นการบริหารจัดการงานก่อสร้างถาวรวัตถุต่างๆ ภายในบริเวณวัด เพื่อใช้เป็นเสนาสนะของบุคคลากร ภายในวัด ซึ่งเป็นพระภิกษุสามเณร แม่ชี ลูกศิษย์วัด และเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา มีดังนี้²

1) พระอุโบสถ : อุโบสถเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นสถานที่สำคัญที่พระสงฆ์ทำ สังฆกรรมเช่น การอุปสมบท กรานกฐิน เป็นต้น นอกจากนั้นยังใช้ทำวัตรเช้า ทำวัตรเย็น การแสดง พระปาฏิโมกข์และการทอดกฐิน อีกทั้งยังเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นพุทธ และเป็นสถานที่เก็บ รวบรวมความเป็นไทยเกี่ยวกับพุทธประวัติทางพระพุทธศาสนาตั้งแต่ในอดีตกาล ซึ่งจะเห็นได้จากการสร้างโบสถ์ของวัดต่างๆ เป็นสถาปัตยกรรม และเป็นจิตรกรรมฝาผนัง เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา

2) อาคารเรียนพระปริยัติธรรม : พระสงฆ์บางวัด ส่งเสริมให้มีการสร้างอาคารเรียน พระปริยัติธรรมขึ้นภายในวัดและยังมีบางวัดที่ไม่ส่งเสริม ทั้งนี้เพราะจำนวนของพระภิกษุสงฆ์ สามเณรที่จำพรรษาอยู่มีจำนวนน้อยจึงใช้สถานที่อื่น ๆ ภายในวัดเป็นสถานที่ศึกษาเล่าเรียน เช่น

¹ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, บทบาทที่พึงประสงค์ของวัดและพระสงฆ์ กับการพัฒนาสังคมไทย (ม.ม.ท, 2543), น. 7. (เอกสารถ่ายสำเนา)

² นายวิเชียร เจนจบเขต. บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาวิถีชีวิตไทยในจังหวัด นครปฐม (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาภาษาไทยคดีศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม, 2547), น.103 -108.

ใช้ศาลาการเปรียญประกอบกับงบประมาณและพื้นที่ภายในวัดมีจำนวนจำกัด ส่วนวัดที่ส่งเสริมให้มีการก่อสร้างอาคารเรียนพระปริยัติธรรมขึ้นภายในวัดเพราะมีพระภิกษุสงฆ์ สามเณรที่จำพรรษาอยู่เป็นจำนวนมากส่งผลให้สถานที่ศึกษาเล่าเรียนไม่เพียงพอ จึงจำเป็นต้องสร้างอาคารเรียนพระปริยัติธรรมขึ้น

3) ศาลาการเปรียญ : ศาลาการเปรียญ ถือได้ว่าเป็นถาวรวัตถุที่มีความสำคัญและมีความจำเป็นต้องมีอยู่ภายในวัดเพราะพระภิกษุสงฆ์สามเณร และพุทธศาสนิกชนที่มีจิตศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาจะใช้เป็นสถานที่ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาหรือกิจกรรมอื่น ๆ ของชุมชน เช่น พระภิกษุจะใช้ศาลาการเปรียญเป็นสถานที่ในการแสดงพระธรรมเทศนาในวันพระและวันสำคัญต่าง ๆ และในส่วนของพุทธศาสนิกชนก็จะใช้ศาลาการเปรียญเป็นสถานที่ทำบุญตักบาตร ฟังเทศน์ ฟังธรรม เจ้าอาวาสจึงมีการก่อสร้างศาลาการเปรียญขึ้นภายในวัด

4) กุฏิ : กุฏิเป็นสิ่งสำคัญสำหรับพระภิกษุใช้เป็นที่อยู่อาศัย จำวัดและปฏิบัติธรรม พระสังฆาธิการจึงได้ส่งเสริมให้มีการก่อสร้างขึ้นภายในวัด เพราะกุฏิเป็นสิ่งจำเป็นเปรียบเสมือนบ้านของพุทธศาสนิกชนทั่วไป ดังนั้นพระสังฆาธิการในแต่ละวัด จึงต้องจัดแบ่งพื้นที่ภายในวัดเพื่อก่อสร้างกุฏิ ให้เป็นสัดส่วนและเกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อย ส่งผลให้พระภิกษุสงฆ์และสามเณรมีที่อยู่อาศัยอันสมควรแก่สมณะ

5) หอสมุด : สืบเนื่องจากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กำหนดให้การศึกษเป็นกระบวนการเรียนรู้ เพื่อความเจริญของงามของบุคคลและสังคมโดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์ความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อมสังคมแห่งการเรียนรู้ และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต และบางวัดได้จัดตั้งหอสมุดขึ้นภายในวัด เพื่อใช้เป็นแหล่งการเรียนรู้ให้พระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา แม่ชี ศิษย์วัด ตลอดจนคนผู้ที่สนใจได้เข้าไปศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมนอกเหนือจากการเรียนพระธรรมวินัยในห้องเรียน โดยภายในหอสมุดบางวัดได้มีการจัดสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ให้กับผู้ที่เข้าไปใช้บริการนอกเหนือจากตำราเรียนต่างๆ เช่น จัดตั้งคอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต เป็นต้น ทั้งนี้เพราะปัจจุบันเทคโนโลยีและวิทยาการของโลกได้เจริญก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น ทุกสิ่งทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นความเจริญทางด้านวัตถุ ความรู้ ข้อมูลข่าวสาร ศิลปวัฒนธรรม แม้กระทั่งเทคโนโลยีก็แพร่กระจายไปอย่างไม่มีพรมแดน บุคลากรภายในวัดจึงต้องแสวงหาความรู้ โดยการใฝ่รู้ใฝ่เรียนอย่างสม่ำเสมอ ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคต่างๆ โดยให้ยึดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการดำเนินวิถีชีวิตของตนเอง ให้ทันต่อกระแสโลกของความเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วได้อย่างเหมาะสม

6) ฅาปนสถาน : เจ้าอาวาสมีบทบาทในการส่งเสริมให้มีการก่อสร้างฅาปนสถานภายในวัด เพราะว่ามีมนุษย์ทุกคนต้องตายกันทั้งนั้น และจะต้องมาใช้ในฅาปนสถานที่วัดด้วยกันทั้งสิ้น เพราะฅาปนสถานเป็นที่เผาศพของผู้เสียชีวิต โดยแต่ละวัดได้มีการจัดตั้งฅาปนสถานไว้อย่างเป็นทางการเป็นส่วน บางวัดได้มีการก่อสร้างฅาปนสถานปลอดมลภาวะขึ้นอีกด้วย เพื่อเป็นการป้องกันมลพิษทางอากาศทีเกิดจากการเผาศพไม่ให้เข้าไปสู่อ่างกายของคนเราได้

7) การบูรณปฏิสังขรณ์ : การบูรณะปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุภายในวัด นับว่าเป็นสิ่งทีสำคัญอีกบทบาทหนึ่งของเจ้าอาวาสทีต้องดำเนินการดูแลศาสนสมบัติภายในวัดให้อยู่ในสภาพทีดี สามารถใช้งานได้เหมือนเดิม โดยก่อนทีจะมีการบูรณะปฏิสังขรณ์สิ่งใด ๆ ในวัดนั้น จะมีการพิจารณาวัสดุทีเป็นของเดิมก่อนว่ามีสิ่งใดทีสามารถนำมาแปรรูปใช้ได้บ้าง ทั้งนี้เพื่อเป็นการประหยัดงบประมาณทีจะใช้ในการก่อสร้าง อีกทียังเป็นการอนุรักษ์รูปทรงการก่อสร้างของเดิมไว้ให้เยาวชนรุ่นหลังได้ศึกษาต่อไปอีกด้วย

งานสาธารณูปการเป็นงานทีมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของพระภิกษุสงฆ์และสามเณรทีจะต้องใช้ถาวรวัตถุ และศาสนสถาน ดังกล่าว เพื่อประกอบสังฆกรรม เช่น การอุปสมบทและการสวดพระปาติโมกข์ เป็นต้น นอกจากนั้นพระภิกษุสามเณรยังต้องใช้ถาวรวัตถุด้านต่างๆ อีกมาก เช่น วิหาร ศาลาการเปรียญ กุฏิ ศาลาอเนกประสงค์ หอระฆัง หอพระไตรปิฎก ห้องสมุด อาคารเรียนพระปริยัติธรรม อาคารศูนย์ปฏิบัติธรรม ฅาปนสถาน เป็นต้น เมื่อเกิดการก่อสร้างด้านสาธารณูปการแล้ว ก็ย่อมมีการบูรณปฏิสังขรณ์ ถาวรวัตถุเหล่านั้น เมื่อเกิดการทรุดโทรมตามกาลเวลา และก่อให้เกิดประโยชน์แก่พระพุทธศาสนาในด้านต่างๆ คือ เกิดเป็นศาสนสมบัติของพระศาสนาเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้พระภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกา และพุทธศาสนิกชนทั่วไปในชุมชนได้ใช้ประโยชน์และเกิดความสะดวกสบายจากการใช้ทรัพย์สินด้านถาวรวัตถุในการทำกิจกรรมต่างๆ จากการสัมภาษณ์ พระครูนวมการโสภณ เจ้าคณะอำเภอโคกโพธิ์ กล่าวว่า “ วัดในเขตอำเภอโคกโพธิ์ 23 แห่ง และสำนักสงฆ์อีก 2 แห่ง โดยส่วนมากวัดเหล่านี้มีศาสนวัตถุ ดังกล่าวทีเพียงพอต่อการประกอบศาสนกิจทางพระพุทธศาสนาดีอยู่แล้ว ก็มีบ้างทีต้องซ่อมแซม และก่อสร้างเพิ่มเติมตามความจำเป็น”¹

การปฏิบัติศาสนากิจด้านศาสนวัตถุเป็นสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่ง ทีชาวพุทธให้ความสนใจ และได้รับการสนับสนุนในการก่อสร้างสิ่งต่างๆ ทั้งงานด้านสาธารณสังเคราะห์ และงาน

¹ สัมภาษณ์, พระครูนวมการโสภณ, เจ้าคณะอำเภอโคกโพธิ์, เจ้าอาวาสวัดมะกรูด, ทีวัดมะกรูด ตำบลมะกรูด อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี, 22 มี.ค. 2552.

สาธารณูปการ ถือว่าเป็นภารกิจหลักของคณะสงฆ์ที่จะต้องปฏิบัติ เพื่อเป็นสาธารณประโยชน์แก่พระสงฆ์ และฆราวาส ในการอำนวยความสะดวกในด้านต่างๆ

3.4. ศาสนธรรม

ศาสนาธรรม¹ หมายถึง “หลักธรรมคำสั่งสอนในทางพระพุทธศาสนา” ที่ศาสนิกควรนำไปประพฤติปฏิบัติอย่างเคร่งครัด และเป็นส่วนสำคัญของพระพุทธศาสนา ซึ่งศาสนาธรรมเหล่านี้ได้ถูกรวบรวมเป็นคัมภีร์ที่เรียกว่า พระไตรปิฎก ชาวพุทธที่จะต้องศึกษาธรรม และปฏิบัติตามเพื่อความสงบสุขในชีวิต ตลอดจนเป้าหมายสูงสุดของชีวิต โดยการรักษาศีล ให้นาน และเจริญภาวนา เป็นต้น ในการดำเนินชีวิตประจำวันของพุทธศาสนิกชนก็จะต้องมีธรรมะคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เป็นกรอบเป็นแนวทางเป็นหลักยึดสำหรับประพฤติปฏิบัติตนในสถานการณ์ต่างๆ ซึ่งการปฏิบัติกิจวัตรด้านต่างๆ ที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น เป็นหน้าที่หลักของพุทธบริษัทที่จะต้องกระทำศาสนากิจนี้ เพื่อความสุขในชีวิต และสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาต่อไป² ในการปฏิบัติกิจทางศาสนาธรรมของพุทธบริษัทสามารถจำแนกออกได้ดังนี้

1) การศึกษาของพระสงฆ์ หรือศาสนศึกษา หมายถึง การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยของบรรพชิต และคฤหัสถ์ หรือการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรม การศึกษาของพระสงฆ์ในปัจจุบันได้แบ่งการศึกษาออกเป็น 3 ประเภทด้วยกัน คือการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี และการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา รวมถึงการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยสงฆ์ มีอยู่ 2 แห่งด้วยกัน คือ มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ซึ่งเป็นสถาบันการศึกษาหลักของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน³

2) การศึกษาสังเคราะห์ : การศึกษาสังเคราะห์เป็นการจัดการศึกษาที่มีเป้าหมายหลักเพื่อช่วยเหลือปกป้องคุ้มครองและพิทักษ์สิทธิของเด็กด้อยโอกาสให้มีโอกาสได้รับการศึกษา และ

¹ พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, 2546), น. 1100.

² พระเทพดิลก (ระแบบ วิฑูรญาโณ), *ฝันให้ไกลไปให้ถึง* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แปดสิบเจ็ด (2545), 2549) น. 76.

³ มาถนพ พลไพรินทร์. *คู่มือการบริหารกิจการคณะสงฆ์* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ หจก.ชุติมาการพิมพ์, 2539), น. 215.

การพัฒนาตนเองเท่าเทียมกับเด็กปกติทั่วไปได้มีโอกาสพัฒนาคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ทั้งทางด้านสุขภาพอนามัย ด้านอาชีพด้านความรู้ทั่วไป ด้านกฎหมาย ด้านคุณธรรม ศีลธรรม จริยธรรม เพื่อให้มีทักษะในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นในสังคมได้อย่างปกติสุข มีคุณค่าและศักดิ์ศรีสามารถที่จะให้ความร่วมมือที่จะพัฒนาประเทศได้ พระสังฆาธิการได้เล็งเห็นความสำคัญของการจัดการศึกษาจึงได้ส่งเสริมสนับสนุนให้ความช่วยเหลือพุทธศาสนิกชนที่ยากไร้และประสบปัญหาทางการศึกษา ดังต่อไปนี้¹

1. ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ : ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ภายในวัดเป็นสถานที่ซึ่งวัดจัดตั้งขึ้นในวัดหรือที่ธรณีสงฆ์หรือที่ดินของมูลนิธิทางพระพุทธศาสนาเพื่อให้นักเรียนอาบรมปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรม และประเพณีอันดีงามของไทย รวมทั้งมีการเตรียมความพร้อมให้แก่เด็กก่อนเกณฑ์เข้าสู่วัยเรียนภาคบังคับในระดับประถมศึกษา มีชื่อว่า “ศคว” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการวางรากฐานการศึกษาให้กับเด็ก ต้องการปลูกฝังธรรมะ วัฒนธรรม ประเพณีอันดีงามให้แก่เด็กตั้งแต่เยาว์ นอกจากนี้ยังเป็นการส่งเสริมพัฒนาการในด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม จิตใจและสติปัญญา ตลอดจนเป็นการสร้างสัมพันธ์อันดีระหว่างวัดกับบ้านโดยอาศัยเด็กเป็นสื่อ - สัมพันธ์ การดำเนินงานการจัดตั้งศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ในวัดบางวัดจึงได้ส่งเสริมสนับสนุนให้มีการ - จัดตั้งศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดขึ้นโดยได้บริจาคที่ดิน และงบประมาณในการก่อสร้างอาคารเรียนตลอดจนให้ทุนการศึกษา อาหารกลางวันและอุปกรณ์ในการเรียนการสอน

2. การสอนหลักสูตรธรรมศึกษา : พระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหลวงชินวราลงกรณวิมลสมเด็จพะสังฆราชเจ้า วัดราชบพิธฯ ทรงพิจารณาเห็นว่าการศึกษาแก่นักธรรมมิได้เป็นประโยชน์ต่อภิกษุสามเณรเท่านั้น แม้ผู้ที่ยังครองฆราวาสวิสัยก็จะได้ประโยชน์จากการศึกษานักธรรมด้วย โดยเฉพาะสำหรับเหล่าข้าราชการครูจึงทรงตั้งหลักสูตรนักธรรมสำหรับฆราวาสขึ้นเรียกว่า “ธรรมศึกษา” ซึ่งมีครบทั้ง 3 ชั้น คือชั้นตรี ชั้นโท และชั้นเอก โดยมีเนื้อหาเช่นเดียวกับหลักสูตรของภิกษุสามเณร ได้เปิดสอนธรรมศึกษาตรีครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. 2472 และเปิดสอนครบทุกชั้น ในเวลาต่อมามีฆราวาสทั้งชายและหญิงเข้าสอบเป็นจำนวนมาก นับเป็นการส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนาให้กว้างขวางยิ่งขึ้น เป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของพุทธศาสนิกชนให้สามารถดำเนินชีวิตไปด้วยดี ในสังคมปัจจุบันจำเป็นต้องมีการศึกษาธรรมวินัยของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างแท้จริงถูกต้องตามทำนองคลองธรรม นำไปปฏิบัติให้เกิดผลเป็นคุณงามความดีมีสันติสุขในสังคม

3. การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ : การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

¹ เรื่องเดียวกัน, น. 235-253.

เริ่มจัดการศึกษาเป็นครั้งแรกในประเทศศรีลังกาต่อมาได้ขยายไปสู่ประเทศอื่น ๆ ที่มีพระภิกษุชาวลังกาไปตั้งวัด เช่น ประเทศสิงคโปร์สำหรับประเทศไทยการศึกษาพระพุทธศาสนาวนอาทิตย์เกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2501 เริ่มสอนที่วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ กรุงเทพมหานคร จากนั้นได้ขยายไปยังวัดอื่นๆ ทั่วประเทศ และมีความเจริญก้าวหน้ามาจนถึงปัจจุบันการจัดการศึกษาพระพุทธศาสนาวนอาทิตย์เป็นการจัดในรูปแบบของศูนย์ศึกษา ซึ่งเรียกว่า “ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวนอาทิตย์” ซึ่งจัดตั้งขึ้นภายในวัด โรงเรียน มูลนิธิ หรือองค์กรเอกชนโดยความเห็นชอบของคณะสงฆ์ ซึ่งมีเจ้าอาวาสและบุคคลที่ได้รับแต่งตั้งเป็นผู้บริหาร โดยมีครู อาจารย์จากวัดและโรงเรียนต่างๆ ในชุมชนมาช่วยทำการสอนครู อาจารย์ เหล่านี้บางท่านไม่ขอรับค่าตอบแทน บางท่านรับค่าตอบแทนบ้างเล็กน้อยเป็นครั้งคราวจากทางวัดหรือมูลนิธิ ซึ่งเป็นเงินงบประมาณแผ่นดินจากกรมการศาสนาจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาพระพุทธศาสนาวนอาทิตย์ ก็เพื่อให้เด็กและเยาวชนได้มีความรู้ด้านพระพุทธศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม ควบคู่กับวิชาสามัญ โดยแบ่งระดับการศึกษาคือ ชั้นเตรียมเทียบเท่าชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 ชั้นต้นเทียบเท่าชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ชั้นกลางเทียบเท่าชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 และชั้นสูงเทียบเท่าชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 สำหรับการสอนพระพุทธศาสนาวนอาทิตย์นั้น วัดส่วน-ได้จัด ทั้งนี้เนื่องจากไม่มีเด็กเรียน ขาดแคลนครูที่จะสอน บางวัดได้มีการจัดตั้งเป็นมูลนิธิการศึกษาพระพุทธศาสนาวนอาทิตย์โดยเปิดโอกาสให้เยาวชนที่สนใจได้ศึกษาหลักธรรมของพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับพุทธประวัติ ธรรมวิภาค เบญจศีล เบญจธรรม และเรียงความแก้กระทู้ธรรม นอกจากนี้ยังส่งเสริมให้นักเรียนฝึกนั่งสมาธิ เดินจงกรมดังนั้นจึงเห็นได้ว่า การศึกษาสงเคราะห์ย่อมเป็นคุณประโยชน์นานัปการต่อประชาชนทั่วไป เพราะเป็นการพัฒนาตนเองให้มีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าส่งผลทำให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ขึ้นมามีคุณธรรม จริยธรรม สามารถพึ่งพาตนเองได้ ไม่ดำเนินชีวิตไปในทางที่ผิดหรือสร้างปัญหาเดือดร้อนให้กับตนเองและผู้อื่น

4. การเผยแผ่พระพุทธศาสนา¹: การเผยแผ่พระพุทธศาสนาถือเป็นบทบาทที่สำคัญของพระสงฆ์ที่จะต้องเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ต่อชาวโลก ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ให้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมของพระศาสดาที่ตรัสรู้ด้วยตนเอง พระสงฆ์ในฐานะที่เป็นสาวกของพระศาสดาจึงมีหน้าที่ต้องเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนสืบต่อจากสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ถึงแม้พระพุทธเจ้า ผู้เป็นพระบรมศาสดาแห่งพระพุทธศาสนาจะได้เสด็จปรินิพพานไปนานแล้ว แต่พระธรรมวินัยอันเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ ซึ่งเป็นความรู้ที่

¹ มาณพ พลไพรินทร์. *คู่มือการบริหารกิจการคณะสงฆ์* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ หจก.ชุติมาการพิมพ์, 2539), น. 270.

ละเอียดลึกซึ้งกว้างขวาง ยากที่คนทั่วไปจะศึกษาด้วยตนเองให้เข้าใจแจ่มแจ้งได้ เปรียบเสมือนมหาสมบัติอันล้ำค่าที่เก็บรักษาไว้ในคลังมหาสมบัติ แต่ได้อาศัยพระสงฆ์เป็นผู้ศึกษาธรรมเข้าใจดีแล้ว นำมาอธิบายขยายความอย่างแจ่มแจ้งโดยมี พระปริยัติธรรมบ้าง การเทศนาบ้าง การปาฐกถาธรรมบ้าง ตลอดจนการพิมพ์เป็นเอกสารธรรมะเพื่อแจกจ่ายแก่พุทธศาสนิกชนทั่วไป¹ กล่าวได้ว่า การเผยแผ่พระธรรมวินัย เป็นบทบาทอำนาจหน้าที่ของพระสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายมหาชนที่จะต้องดำเนินการเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์แก่พระภิกษุสามเณร อุบาสก อุบาสิกา ที่เรียกว่าบริษัท 4 ซึ่งบทบาทดังกล่าวภาษาทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า คันถุระและวิปัสสนาธุระ คันถุระ เป็นการศึกษาในเรื่องพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ส่วนวิปัสสนาธุระเป็นการศึกษาในเรื่องวิปัสสนากรรมฐาน

การเผยแผ่พระธรรมวินัยที่เรียกว่าพระปริยัติธรรมแผนกธรรมนั้น เป็นการสอนพระปริยัติธรรมในพระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทยซึ่งปรากฏอยู่ในหลักสูตรนักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก เพื่อปูพื้นฐานไปสู่การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน จึงถือได้ว่าผู้รับการเผยแผ่พระธรรมวินัยมีความรอบรู้เพียงพอที่จะนำไปใช้ปฏิบัติกรรมฐาน ซึ่งการปฏิบัติธรรมนั้น เริ่มจากการนำพระธรรมวินัยที่ได้รับมาจากการเรียนหรือการอบรมไปปฏิบัติจริง ซึ่งต้องอาศัยพระสงฆ์เป็นผู้แนะนำถ่ายทอดต่อไปเช่นเดิมในขั้นการปฏิบัตินี้จะเริ่มจากสมถกรรมฐานหรือวิปัสสนากรรมฐานก็ได้โดยการตั้งสติกำหนดรู้รูป นาม ตามแบบปฏิบัติกรรมฐาน คือเอารูปนามเป็นอารมณ์ หรือเอารูปนามมาเป็นทางเดินและเอาสติ เอาปัญญาเป็นผู้นำกรรมฐาน หรือเอาสติปัญญาเป็นผู้เพ่ง เพื่อให้ละกิเลส และดับทุกข์ เรียกว่า การปฏิบัติธรรมเมื่อปฏิบัติธรรมแล้วผลที่เกิดขึ้นเรียกว่าปฏิเวธธรรมเป็นเรื่องของมรรคผล นิพพานซึ่งจะต้องอาศัยพระสงฆ์ แนะนำอบรมและสั่งสอนเช่นเดิมเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจทั้งทางโลกีย์และโลกุตระตามกำลังสติปัญญาของผู้สอน และผู้ปฏิบัติ

ดังนั้น การปฏิบัติหน้าที่ของชาวพุทธในด้านศาสนธรรม คือการศึกษาธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นศาสนกิจของพุทธบริษัทที่จะต้องศึกษาและปฏิบัติ ซึ่งในปัจจุบันการศึกษาพระพุทธศาสนาเป็นไปอย่างกว้างขวาง เหล่าพุทธบริษัทสามารถเลือกที่จะศึกษาได้ เช่น เหล่าพุทธบริษัทที่เป็นพระสงฆ์ สามเณร ก็สามารถศึกษาในสถาบันการศึกษาของสงฆ์ได้ หรือเหล่าของอุบาสก และอุบาสิกา ก็สามารถศึกษาได้เช่นเดียวกัน โดยที่คณะสงฆ์ได้จัดให้มีการศึกษา

¹ พระศรีรัตนโมลี, "โอวาทสำหรับพระภิกษุและสามเณร." ใน *ที่ระลึกงานบำเพ็ญกุศลทักษิณานุปทานถวายแด่ท่านอดีตเจ้าอาวาสวัดพระปฐมเจดีย์ ปีที่ 10. 19 สิงหาคม 2544. ณ ภูมิศรีสุนทรนาฏ วัดพระปฐมเจดีย์ (กาญจนบุรี: โรงพิมพ์สหภาพพัฒนาการพิมพ์, 2544), น 158-159.*

สงเคราะห์ ที่ได้กล่าวมา อีกด้วย ในเมื่อชาวพุทธได้ศึกษาศาสนธรรม แล้วนำมาปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เพื่อความผาสุกในชีวิตในปัจจุบันแล้ว ก็สามารถนำศาสนาธรรมออกเผยแผ่สู่สาธารณชนต่อไป

พระพุทธศาสนาถือได้ว่าเป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทยมาตั้งแต่สมัยอดีตจนถึงปัจจุบัน เพราะหลักคำสอน และพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาได้มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของชาวพุทธตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย ดังนั้นจะเห็นได้ว่าพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทยที่สืบเนื่องมาตั้งแต่อดีต หรือเรียกว่าประเพณีโบราณ ทำให้สังคมไทยมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและประเพณีซึ่งมีการผสมผสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิมกับหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาได้อย่างลงตัว ประเพณีและวัฒนธรรมในสังคมไทยที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา จึงสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ด้วยกัน คือ ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาโดยตรง ได้แก่ ประเพณีการทอดกฐิน การทอดผ้าป่า การถวายเทียนพรรษา การบวชชลาสิขิมา และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น และประเพณีเกี่ยวกับความเชื่อและค่านิยมที่มีพุทธศาสนาไปเกี่ยวข้องด้วย ได้แก่ การทำบุญในโอกาสต่างๆ เช่น ทำบุญวันเกิด ทำบุญอุทิศ ทำบุญงานแต่งงาน ทำบุญวันสงกรานต์ และทำบุญในวันสำคัญเนื่องในโอกาสต่าง ๆ เป็นต้น

ชาวพุทธได้ปฏิบัติตามระเบียบประเพณีดังกล่าวจึงถือได้ว่าเป็นวิถีชาวพุทธในสังคมไทย ซึ่งแต่ละภาคในประเทศไทยมีความแตกต่างกันบ้างในวิธีการปฏิบัติ แต่มีความมุ่งหมายอย่างเดียวกันก็คือ ดำเนินชีวิตตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา โดยมีกรอบการปฏิบัติ 4 ด้านกล่าวคือ ด้านศาสนพิธี ด้านศาสนบุคคล ด้านศาสนวัตถุ และด้านศาสนธรรม เป็นประเพณีที่ชาวไทยพุทธทั่วประเทศได้ยึดถือปฏิบัติสืบมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน และผู้วิจัยจะได้นำกรอบปฏิบัติทั้ง 4 ด้านดังกล่าวไปศึกษาสภาพวิถีชีวิตชาวพุทธในอำเภอโคกโพธิ์ ในสถานการณ์ปัจจุบัน และจะได้กล่าวในบทต่อไป